

Μάθημα 29ο

Ἡ διατροφή τοῦ ἀνθρώπου καί τῶν ζώων (Β΄)

Ὁ Παράδεισος τοῦ Θεοῦ (Α΄)

Λέγαμε, παιδιά, τήν περασμένη φορά γιά τή δίαιτα, τήν διατροφή τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ὁ Θεός ἐπέτρεψε νά τρώει μόνο ἀπό τό φυτικό βασίλειο, μέσα στόν Παράδεισο. Αὐτό ὅμως δέν τηρήθηκε, καί τελικά ὁ ἄνθρωπος ἔπεσε στήν κρεοφαγία. Τήν συγχώρησε ὅμως ὁ Θεός τήν κρεοφαγία καί τήν εὐλόγησε, μετά τόν κατακλυσμό, ὅταν ἀνανέωσε τήν εὐλογία πού εἶχε δώσει στόν Ἀδάμ, ξαναδίνοντάς την τώρα στόν Νῶε καί τά παιδιά του.

Λέγαμε ἀκόμη ὅτι ὁ σκοπός πού τρώμε εἶναι γιά νά δοξάσουμε τόν Θεό. Αὐτό ὁ ἀπόστολος Παῦλος τό λέει σαφῶς: «*Εἴτε οὖν ἐσθίετε εἴτε πίνετε εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε*»¹· εἴτε λοιπόν τρώτε εἴτε πίνετε ἢ ὅτιδήποτε κάνετε, ὅλα πρέπει νά καταλήγουν στόν Θεό, ὅλα νά εἶναι γιά τή δόξα τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό καί λέει πάλι ἄλλοῦ ὁ Ἀπόστολος: «*ἐξ αὐτοῦ καί δι' αὐτοῦ καί εἰς αὐτόν τὰ πάντα*»²· ὅλα πρέπει νά

1. Α΄ Κορ. 10, 31.

2. Ρωμ. 11, 36.

εἶναι ἀπό τόν Θεό, μέ τόν Θεό καί γιά τόν Θεό. Ὅταν λέει αὐτό, θέλει νά πεῖ ὅτι ὅλα ξεκινοῦν ἀπό τόν Θεό, ὅλα γίνονται μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ καί ὅλα πρέπει νά ξαναγυρίσουν στόν Θεό ὡς εὐχαριστία.

Πράγματι, σᾶς εἶχα πεῖ τήν περασμένη φορά, καί ἐδῶ εἶχαμε σταματήσει, ὅτι πρέπει νά κλείσει ἓνας κύκλος· καί ὁ κύκλος αὐτός εἶναι: Θεός - Δημιουργία - Ἄνθρωπος· καί Ἄνθρωπος - Δημιουργία - Θεός. Γιά νά τό καταλάβετε, ὁ Θεός ἔκανε τή Δημιουργία, καί ἡ Δημιουργία φτιάχτηκε γιά νά ὑπηρετήσει τόν ἄνθρωπο. Τώρα ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά πάρει τή Δημιουργία καί νά τήν προσφέρει στόν Θεό. Ὅποτε ὅ,τι ξεκίνησε ἀπό τόν Θεό ξαναγυρίζει στόν Θεό.

Γι' αὐτό, σέ λειτουργική πλέον διάσταση, τό ἀποκορύφωμα τῆς προσφορᾶς τῆς κτίσεως γίνεται μέσα στή Θεία Λειτουργία, ὅταν ὁ ἱερέας κρατάει τό ἅγιο Δισκάριο, ὅπου ὑπάρχει ἓνα τεμάχιο ἄρτου –ἀκόμη δέν εἶναι Σῶμα Χριστοῦ– καί τό ἅγιο Ποτήριο, πού ἔχει μέσα κρασί –ἀκόμη δέν εἶναι Αἷμα Χριστοῦ– καί σταυροειδῶς ὑψώνει αὐτά τά δύο σκεύη μέ τά περιεχόμενά τους καί λέει: «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρουμεν»· τά δικά Σου ἀπό τά δικά Σου προσφέρουμε σ' Ἐσένα.

Μέ ἄλλα λόγια: Δικά Σου εἶναι· Ἐσύ μᾶς τά ἔδωσες. Ἐμεῖς βάλαμε τόν προσωπικό μας κόπο, καί τώρα Σοῦ τά ἀντιπροσφέρουμε. Διότι δέν Σοῦ προσφέρουμε σιτάρι καί σταφύλια, ἀλλά ψωμί καί κρασί. Αὐτό σημαίνει ὅτι τό σιτάρι τό σπείραμε, τό θερίσαμε, τό ἀλέσαμε, τό ζυμώσαμε, τό φουρνίσαμε, δηλαδή βάλαμε τόν προσωπικό μας κόπο. Ὅπως καί τά σταφύλια· τά

συνθλίψαμε, τὰ πατήσαμε, βγάλαμε χυμό, μοῦστο, καὶ ἔγινε κρασί, δηλαδή βάλαμε τὸν προσωπικό μας κόπο. Καὶ τώρα ὅλα αὐτά, πού εἶναι δικά Σου –καί ἡ ὑγεία πού μᾶς ἔδωσες καί οἱ ἱκανότητες καί ὁ νοῦς, ἡ λογική... ὅλα εἶναι δικά Σου–, Σοῦ προσφέρουμε τὰ πάντα διά τῶν δύο αὐτῶν ἀντιπροσωπευτικῶν στοιχείων, τοῦ ἄρτου καί τοῦ οἴνου.

Μέ τόν τρόπο αὐτόν, παιδιά, ἐπιστρέφουμε πίσω τή Δημιουργία πρὸς τόν Θεό. Καί μάλιστα τήν ἐπιστρέφουμε ἐν εὐχαριστίᾳ. Ὅχι ὅπως ἀκριβῶς δίνουμε κάτι σέ ἕναν ἄνθρωπο, καί αὐτός δέν τό δέχεται, καί μᾶς τό πετάει σά μοῦτρα... μᾶς τό πετάει στό πρόσωπο! Τοῦ δίνουμε χρήματα, δέν τά ἀποδέχεται, δέν τά θέλει, ἀρνεῖται τήν προσφορά τή δική μας, παίρνει τό χαρτονόμισμα καί μᾶς τό πετάει στό πρόσωπο! Ὅχι μ' αὐτή τήν ἔννοια· ἀλλά προσφέρουμε πίσω στόν Θεό τήν κτίση, πού Αὐτός πρῶτος μᾶς ἔδωσε, ἐν εὐχαριστίᾳ!

Γι' αὐτό καί ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέει ὅτι ὅλα, ὅ,τι τρῶμε καί ὅ,τι πίνουμε, ὅ,τι κάνουμε, ὅλα πρέπει νά ἀπολήγουν στή δόξα τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό κάνουμε καί προσευχή στό τραπέζι, παιδιά· γιά νά παρακαλέσουμε τόν Θεό νά εὐλογήσει, καί μετά νά Τόν εὐχαριστήσουμε γιά ὅ,τι γευθήκαμε ἀπό τούς καρπούς Του, καί ἔτσι νά Τόν δοξάσουμε.

Μάλιστα θά ἦταν ὑπέροχο ἂν ἀποκτούσαμε αὐτήν τήν ἀγία συνήθεια –εἶναι μερικές συνήθειες πραγματικά ἅγιες– ὅποιον καινούργιο καρπό γευθοῦμε, πάντοτε νά εὐχαριστοῦμε ἀπό καρδιᾶς τόν Θεό.

Μέ τήν εὐκαιρία μάλιστα σᾶς συνιστῶ νά γεύεστε τούς καρπούς τῆς γῆς στήν ἐποχή τους. Δυστυχῶς ἐμεῖς

οί άνθρωποι έχουμε φτιάξει τρόπους να έχουμε νομάτες όλον τον χρόνο... άγγουράκια όλον τον χρόνο... σταφύλια, αν είναι δυνατόν, όλον τον χρόνο... μήλα όλον τον χρόνο...! Άσχημο πράγμα αυτό, πολύ άσχημο... γιατί δεν αισθανόμαστε πιά την ανάγκη ενός προϊόντος, λόγω έλλειψης, να τό φάμε. Καί τό πληρώνουμε, έννοείται, καί ακριβά τήν εποχή πού δεν υπάρχει.

Μάλιστα, οί φαντασμένοι άνθρωποι αγοράζουν τήν εποχή πού δεν υπάρχει ένα προϊόν, καί τήν εποχή πού υπάρχει πλούσιο καί μπόλικο δεν τό αγοράζουν!... Παράδειγμα: τόν χειμώνα τρῶνε νοματοσαλάτα, καί τό καλοκαίρι τρῶνε σαλάτα λάχανο –πού τό λάχανο, υποτίθεται, δεν υπάρχει τό καλοκαίρι αλλά τόν χειμώνα! Είναι ο περίεργος άνθρωπος, πού θέλει να προλαβαίνει τίς εποχές! Είναι περίεργο, είναι αλαζονεία.

Λοιπόν· όταν στήν εποχή τοῦ κάθε προϊόντος θά φάμε γιά πρώτη φορά κάτι, ἄς ποῦμε σταφύλια, εἶναι δηλαδή τό πρῶτο σταφύλι πού θά φάμε φέτος, νά μήν τό φάμε πρίν κάνουμε μία προσευχή. Ἐκεῖ ἐπί τόπου, ὅπου κι ἄν βρισκόμαστε, εἴτε στό ἀμπέλι εἴτε στό σπίτι, ὅπου εἴμαστε, νά ὑψώσουμε τά μάτια μας στόν οὐρανό καί νά ποῦμε: Κύριε, Σέ εὐχαριστοῦμε πού μᾶς ἀξιῶνεις νά φάμε κι ἐφέτος σταφύλια. Μᾶς διατηρήσεις στή ζωή, μᾶς διατηρήσεις στήν ὑγεία, καί τώρα μᾶς ἀξιῶνεις νά φάμε πάλι σταφύλια... ἢ μήλα ἢ πορτοκάλια ἢ ὅ,τι ἄλλο θά φάμε στήν κάθε εποχή.

Πάντοτε τόν καινούργιο καρπό πρέπει νά τόν προσφέρουμε μέ εὐχαριστία στόν Θεό, ἐκτός ἀπό τήν προσευχή μας πού κάνουμε πάντοτε όταν τρῶμε κάτι, ὅπως σᾶς ἐξήγησα.

Ἐπανέρχομαι στόν ἄρτο καί τόν οἶνο, παιδιά, πού στήν ἐκκλησία ὁ ἱερέας προσφέρει στόν Θεό ἀπό προσώπου τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ λαός προσφέρει τό πρόσφορό του καί τό κρασί του· δέν τά προσφέρει ὁ ἱερέας. Ὁ ἱερέας χρησιμοποιεῖ μόνο τά χέρια του, καί ἀπό προσώπου τοῦ λαοῦ προσφέρει τά δῶρα μπροστά στόν Θεό. Ὁ ἱερέας εἶναι μέσος, μεταξύ λαοῦ καί Θεοῦ. Προσφέρουμε τόν ἄρτο καί τόν οἶνο, ὅλος ὁ λαός μαζί, διά τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως, καί ὁ Θεός μᾶς τά ἐπιστρέφει πάλι πίσω. Ἀκοῦστε: πάλι πίσω!

Μέ ποιόν τρόπο ὅμως μᾶς τά ἐπιστρέφει; Τό μέν ψωμί τό μεταβάλλει σέ Σῶμα τοῦ Υἱοῦ Του, πού ἐνανθρώπησε, τοῦ Χριστοῦ Του, τό δέ κρασί τό μεταβάλλει σέ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ Του. Παρακαλεῖ ὁ ἱερέας: *«Κατάπεμψον τὸ Πνεῦμα Σου τὸ Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ δῶρα ταῦτα. Καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, τίμιον Σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου· τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου»*³ καί λοιπά.

Ἐδῶ τώρα, σ' αὐτό τό πάρε-δῶσε τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου, φαίνεται ὅλη αὐτή ἡ χαριτωμένη θά λέγαμε θέση, σχέση, πού διαρκῶς ὁ Θεός δίνει καί διαρκῶς ὁ ἄνθρωπος εὐχαριστεῖ καί προσφέρει· καί τοῦ ἀντιπροσφέρει πάλι ὁ Θεός ὅχι αὐτά πού πρόσφερε ὁ ἄνθρωπος, ἀλλά πολύ ἀνώτερα· αὐτά πού ἤδη ἔχουν μεταβληθεῖ σέ Σῶμα καί Αἷμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ Του.

Δηλαδή, τί πρόσφερε ὁ ἄνθρωπος; Ὁ ἄνθρωπος πρόσφερε τήν Θεοτόκο. Αὐτό πρόσφερε· τή Θεοτόκο!

3. *Ἱερατικόν, Θεία Λειτουργία Χρυσοστόμου*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1981, σ. 95.

Καί τώρα, διά τῆς Θεοτόκου, τί προσφέρει ὁ Θεός; τόν ἑνανθρωπήσαντα Υἱό Του!

Λέει ἓνα ὠραῖο τροπάριο τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων: *Τί νά σοῦ προσφέρουμε, Κύριε;... Καθένα ἀπό τά κτίσματά σου Σοῦ προσφέρει τήν εὐχαριστία: οἱ ἄγγελοι τόν ὕμνο, οἱ οὐρανοί τό ἀστέρι, οἱ μάγοι τά δῶρα, οἱ ποιμένες τό θαῦμα, ἡ γῆ τό σπῆλαιο, ἡ ἔρημος τήν φάτνη· ἐμεῖς ὅμως Σοῦ προσφέρουμε τήν Θεοτόκο!...*⁴ Καί τώρα ἐσύ, διά τῆς Θεοτόκου, μᾶς δίνεις τόν Υἱό Σου πραγματικά.

Μόνο μία τροφή δέν προσφέρθηκε στόν ἄνθρωπο, κι αὐτή ἡ τροφή ἦταν ὁ καρπός τοῦ δένδρου «τοῦ γινώσκειν καλόν καί πονηρόν»⁵, πού γι' αὐτό θά μιλήσουμε διεξοδικά μεταπροσεχῶς. Ὁ Θεός φύτεψε στόν Παράδεισο τό δένδρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καί τοῦ πονηροῦ καί εἶπε στούς πρωτοπλάστους νά μή δοκιμάσουν ἀπό τόν καρπό του. Αὐτή ἡ βρώση, αὐτή ἡ δοκιμή τοῦ καρποῦ, ἦταν ἀπαγορευμένη ἀπό τόν Θεό.

Προσέξτε ὅμως· ὅπως θά δοῦμε, δέν ἦταν ἀπαγορευμένη γιά πάντα, ἀλλά μόνο γιά κάποιον καιρό –θά σᾶς ἐξηγήσω ὅταν θά φθάσουμε στό σημεῖο ἐκεῖνο.

Πάντως ὁ Θεός εἶπε ἀπό τόν καρπό αὐτόν δέν θά φᾶτε. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ἔφαγε. Καί ὅπως λέει ὁ Θεός διά τοῦ προφήτου Ὡσηέ, «ἐφάγετε καρπὸν ψευδῆ»⁶, φάγατε ψεύτικο καρπό. Αὐτή ἡ τροφή δέν ἦταν εὐλογημένη.

Αὐτή δέ ἡ ἐπιθυμία, τό νά φάει ὁ ἄνθρωπος αὐτόν

4. Βλ. *Μάθημα 26ο*, ὑποσημ. 9, σελ. 41.

5. *Γέν.* 2, 17.

6. *Ὡσ.* 10, 13.

τόν καρπό, χαρακτηρίζεται από τόν ἅγιο Ἀνδρέα Κρήτης *παράλογος ὄρεξις*,⁷ ὄρεξη πέρα από τή λογική του, δηλαδή τρελλή ὄρεξη, διότι ἐπιθύμησε νά φάει ἐκεῖνο πού θά εἰσήγαγε τόν θάνατο.

Ὅπως ἀκριβῶς *παράλογη ὄρεξη* θά μπορούσαμε νά ποῦμε πώς εἶναι καί νά καπνίσω ναρκωτικά, ὅταν ξέρω ὅτι πίνοντας ναρκωτικά θά μοῦ προκαλέσουν τόν θάνατο. Βέβαια κάτι ὑπόσχονται τά ναρκωτικά· ἴσως... κάτι ὑπόσχονται· ἀλλά πίσω ἀπό αὐτό τό κάτι πού ὑπόσχονται εἶναι ὁ θάνατος!

Ἔτσι καί ὁ καρπός ἐκεῖνος· ἐνῶ ἔτυχε τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ Θεοῦ, θά μπορούσε νά κριθεῖ καί χαρακτηριθεῖ *παράλογος βρωμῆς*.⁸

Ἀπό τότε πού ὁ ἄνθρωπος ἔφαγε αὐτόν τόν καρπό –σημειῶστε το– ἀπό τότε ἡ τροφή, δηλαδή ἡ κτίση, δέν εἶναι πιά εὐχαριστιακή. Δέν προσφέρεται ἀπό τότε πιά ἡ κτίση στόν Θεό, δηλαδή δέν ξαναγυρίζει στόν Θεό· ἔσπασε ὁ κύκλος, γιατί ὁ ἄνθρωπος ἔμεινε στήν κτίση, καί σιγά-σιγά ξέχασε καί τόν Θεό.

Ὁ Χριστός βέβαια ἦλθε στόν κόσμο γιά νά ἐπανενώσῃ αὐτήν τήν ἀλυσίδα, νά ξανασυνδέσῃ αὐτόν τόν κύκλο, καί μᾶς δίδαξε ὅτι πρέπει νά γυρίσουμε πίσω στόν Θεό. Μόνο οἱ πιστοί Χριστιανοί πού ζοῦν συνειδητά τόν Χριστιανισμό ξαναγυρίζουν τήν Δημιουργία πίσω στόν Θεό. Κατά τά ἄλλα, ὁ πολὺς ὁ κόσμος, παι-

7. «Τὸν ἐμπροσημόν, ὥσπερ Λῶτ, φεῦγε, ψυχὴ μου, τῆς ἀμαρτίας· φεῦγε Σόδομα καὶ Γόμορρα· φεῦγε φλόγα πάσης παραλόγου ὀρέξεως.» (Μέγας Κανὼν, Ὡδὴ γ')

8. «Οἷμοι, τάλαινα ψυχὴ! τί ὁμοιώθῃς τῇ πρώτῃ Εὐᾶ; εἶδες γὰρ κακῶς, καὶ ἐτρώθῃς πικρῶς, καὶ ἦψω τοῦ ξύλου, καὶ ἐγεύσω προπετῶς, τῆς παραλόγου βρώσεως.» (Μέγας Κανὼν, Ὡδὴ α')

διά, ξέχασε αυτήν τήν εὐχαριστιακή προσφορά τῆς δημιουργίας πρὸς τὸν Θεό.

Ἡ κτίσις ἔπαψε πιά νά εἶναι αὐτό πού ἔπρεπε νά εἶναι, καί ἔγινε πλέον ἕνας αὐτοσκοπός, ἀντί νά εἶναι ἕνα μέσο γιά τή δοξολογία τοῦ Θεοῦ. Δηλαδή ἡ ἴδια ἡ Δημιουργία ἔγινε ὁ σκοπός τοῦ ἀνθρώπου· ἐνῶ δέν εἶναι αὐτή ὁ σκοπός του· ὁ σκοπός τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ Θεός. Ἔτσι, μέ αὐτόν τὸν τρόπο, ἡ Δημιουργία ἔγινε – προσέξτε τή λέξη πού θά πῶ– *ύλική*. Ὑλική βέβαια εἶναι ἡ Δημιουργία, ἀπό ὕλη· ἀλλά τώρα ἔγινε *ύλική*, ὑλιστική, ἀντί νά γίνει εὐχαριστιακή.

Γιά νά τό καταλάβετε, θά σᾶς πῶ τοῦτο. Ὅταν ὁ Θεός εἶδε τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς τοῦ Νῶε, τοὺς χαρακτήρισε ὡς σάρκες· εἶπε: «οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις εἰς τὸν αἰῶνα διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα»⁹, δέν θά μείνῃ τό Πνεῦμα μου τό Ἅγιο σ' αὐτούς γιατί εἶναι σαρκικοί.

Μά, θά μοῦ πεῖτε, ὁ Θεός δέν δημιούργησε τοὺς ἀνθρώπους νά εἶναι μέ σάρκες; μέ σώματα;

Μέ τή λέξη *σάρκες* δέν ἐννοεῖ ἀκριβῶς τά σώματα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά ἐννοεῖ πὼς οἱ ἴδιοι ἔγιναν πολὺ σαρκικοί. Δηλαδή ἔσπασε αὐτή ἡ προσφορά τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεό· δέν ζεῖ πιά ὁ ἄνθρωπος τήν πνευματικὴ ζωή, καί μεταβλήθηκε σέ *σάρκα*. Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ἔγινε ὑλιστικός. Ἐνῶ εἶναι ὕλη καί πνεῦμα, τώρα ἔγινε μόνο ὕλη, ὑλιστικός.

Ἔτσι ἀκριβῶς, παιδιά, καί ἡ τροφή τοῦ ἀνθρώπου μεταβλήθηκε πλέον σέ ἕναν ὑλισμό.

9. Γέν. 6, 3.

Μέ άλλα λόγια, ἡ προσφορά τῆς κτίσεως κατέληξε στόν ἄνθρωπο, ἀφοῦ αὐτός προσφέρει πιά τήν κτίση ὄχι στόν Θεό ἀλλά στόν ἑαυτό του. Κατέληξε σέ μία θυσία τοῦ Καῖν. Δέν εἶναι μία θυσία τοῦ Ἄβελ, μία θυσία δηλαδή πού νά προσφέρεται στόν Θεό γιατί θά ἤθελε ὁ ἄνθρωπος νά εὐχαριστήσῃ τόν Θεό.¹⁰

Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νά προσφέρει τά πάντα στόν Θεό, νά εὐχαριστεῖ γιά ὅλα τόν Θεό! Γιά ὅλα!

Πίνουμε ἓνα ποτήρι νερό· ὅπουδήποτε κι ἂν τό πι-
οῦμε τό νερό, στήν ἐξοχή, πού εἶναι δροσερό τό νερό,
ἀπό μία πηγὴ ἢ στό σπίτι μας, ὅπουδήποτε· νά ποῦμε:
Δόξα τῷ Θεῷ!... Ἀνά πᾶσα στιγμή, γιά ὅτιδήποτε, νά
λέμε Δόξα τῷ Θεῷ!... Κύριέ μου, σέ εὐχαριστῶ!... Θεέ
μου, σέ εὐχαριστῶ!... Χριστέ μου, σέ εὐχαριστῶ!...

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἔτσι ἐνεργεῖ, τότε γίνεται ἓνας
ιερέας μέσα στή Δημιουργία, γιατί ἀνά πᾶσα στιγμή
προσφέρει τή Δημιουργία στόν Θεό.

Καί ἔτσι, μέ τόν τρόπο αὐτόν, ὅλα γυρίζουν, καί ὀ-
φείλουν νά γυρίζουν, στόν Θεό, καί ὅλα νά μεταβάλ-
λονται σέ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Αὐτήν τήν ἔννοια ἔχει
τό ὅτι ὁ Θεός μᾶς ἔκανε νά τρῶμε. Μᾶς ἔκανε ὁ Θεός
νά τρῶμε γιά νά στρεφόμεστε πρὸς Ἐκεῖνον καί νά
Τόν εὐχαριστοῦμε καί νά αἰσθανόμαστε τόν ἑαυτό μας
ἀπόλυτα δεμένο μέ Ἐκεῖνον.

Καί τώρα ἐρχόμαστε, παιδιά, σέ ἓνα καινούργιο
θέμα.

«Καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κα-
τὰ ἀνατολὰς καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασε.

10. Βλ. Γέν. 4, 4-7.

καὶ ἐξανάτειλεν ὁ Θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πᾶν ξύλον ὥραι-
ον εἰς ὄρασιν καὶ καλὸν εἰς βρωσιν καὶ τὸ ξύλον τῆς
ζωῆς ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου καὶ τὸ ξύλον τοῦ εἰδέ-
ναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ. ποταμὸς δὲ ἐκπορεύ-
εται ἐξ Ἑδέμ ποτίζειν τὸν παράδεισον· ἐκεῖθεν ἀφορί-
ζεται εἰς τέσσαρας ἀρχάς. ὄνομα τῷ ἐνὶ Φισῶν· οὗτος
ὁ κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν Εὐλάτ, ἐκεῖ οὐ ἔστι τὸ χρυσί-
ον. τὸ δὲ χρυσίον τῆς γῆς ἐκείνης καλόν· καὶ ἐκεῖ ἐ-
στιν ὁ ἄνθραξ καὶ ὁ λίθος ὁ πράσινος. καὶ ὄνομα τῷ
ποταμῷ τῷ δευτέρῳ Γεῶν· οὗτος ὁ κυκλῶν πᾶσαν τὴν
γῆν Αἰθιοπίας. καὶ ὁ ποταμὸς ὁ τρίτος Τίγρις· οὗτος ὁ
προπορευόμενος κατέναντι Ἀσσυρίων. ὁ δὲ ποταμὸς ὁ
τέταρτος Εὐφράτης. Καὶ ἔλαβε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄν-
θρωπον, ὃν ἔπλασε, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ
τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν.»

Εἴμαστε στό 2ο κεφάλαιο τῆς Γενέσεως, στοὺς στί-
χους 8-15.

Νά σᾶς κάνω μία πάρα πολύ σύντομη ἀπόδοση
στή νεοελληνική, γιατί πρέπει πιά νά τά λέμε καί σέ ἀ-
πόδοση, ἀφοῦ σιγά-σιγά δέν θά μπορείτε νά καταλα-
βαίνετε ἓνα ἀρχαῖο κείμενο, κατά δυστυχίαν!¹¹

Καί διέταξε ὁ Κύριος ὁ Θεός νά βλαστήσει Παρά-
δεισος ἀνατολικά τῆς Ἑδέμ, καὶ ἐκεῖ τοποθέτησε τὸν

11. Ὁ π. Ἀθανάσιος συχνά ἐξέφραζε τὴν ἔντονη δυσαρέσκεια καὶ
βαθεῖα του λύπη στή μεθοδευμένη ἀλλοίωση τῆς ἐλληνικῆς γλώσ-
σας καὶ βαθματὰ ἀπομάκρυνσή μας, κυρίως μέσω τοῦ σχολείου,
ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἐλληνικά, πού σκοπὸ ἔχει τὴν ἀποξένωση τοῦ λα-
οῦ μας ἀπὸ τὴν πλούσια πνευματικὴ του παράδοση, τὴν ἀποκοπή
του ἀπὸ τίς ρίζες του καὶ τελικά τὸν παντελῆ ἀφανισμό τοῦ ἐλλη-
νοχριστιανικοῦ μας πολιτισμοῦ. Βλ. *Ἡ Γένεσις, Τόμος Β΄, Μάθη-
μα 16ο*, ἐκδ. Ἱ. Μ. Κομνηνείου, Στόμιον Λαρίσης 2018, σ. 101.

ἄνθρωπο πού ἔπλασε. Καί ἀκόμη διέταξε ὁ Κύριος ὁ Θεός νά φυτρώσει στή γῆ τοῦ Παραδείσου κάθε δένδρο, ὡραῖο νά τό βλέπει κανεῖς ἀλλά καί νά τό τρώει, καί ἐπίσης νά φυτρώσει καί τό δένδρο τῆς ζωῆς στό κέντρο τοῦ Παραδείσου, καί τό δένδρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καί τοῦ πονηροῦ. Ἐνα ποτάμι πῆγαζε ἀπό τήν Ἐδέμ ὥστε νά ποτίζει τόν Παράδεισο. Ἀπό ἐκεῖ ὅμως διακλαδιζόταν σέ τέσσερις ἄλλους ποταμούς. Τό ὄνομα τοῦ ἑνός ποταμοῦ ἦταν Φισῶν, ὁ ὁποῖος στρέφεται καί ποτίζει κυκλικά τήν χώρα Εὐιλάτ, ἐκεῖ πού ὑπάρχει τό χρυσάφι· καί τό χρυσάφι ἐκείνης τῆς περιοχῆς εἶναι ἄριστο. Ἐκεῖ εἶναι καί ὁ ἄνθραξ καί ὁ πράσινος λίθος. Τό ὄνομα τοῦ δεύτερου ποταμοῦ εἶναι Γεῶν, ὁ ὁποῖος διαβρέχει ὅλη τή γῆ τῆς Αἰθιοπίας. Ὁ τρίτος ποταμός εἶναι ὁ Τίγρης, ὁ ὁποῖος περνάει μπροστά ἀπό τούς Ἀσσυρίους. Καί ὁ τέταρτος ποταμός εἶναι ὁ Εὐφράτης. Καί πῆρε Κύριος ὁ Θεός τόν ἄνθρωπο, πού ἔπλασε, καί τόν ἔβαλε στόν Παράδεισο γιά νά ἐργάζεται φροντίζοντάς τον καί νά τόν φυλάει.

Ἐδῶ τώρα λοιπόν βλέπουμε ἕνα καινούργιο θέμα· τή δημιουργία τοῦ Παραδείσου. Ἡ δημιουργία τοῦ Παραδείσου... τοῦ περιβάλλοντος Παραδείσου!...

Τί ἦταν αὐτός ὁ περιώνυμος Παράδεισος;

Καί πάλι ἡ ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ δείχνει ἐδῶ τήν ἰδιαίτερη φροντίδα γιά τόν ἄνθρωπο. Ὅχι μόνο πλάθει μέ τά χέρια Του ὁ Θεός τόν ἄνθρωπο, ἀλλά καί δημιουργεῖ τώρα πάλι μέ τά χέρια Του τόν Παράδεισο, ὥστε νά τόν καταστήσει ἐνδιαίτημα, κατοικία τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶδατε τί λέει; «Καὶ ἐφύτευσεν Κύριος ὁ Θεός».

Δέν λέει καί εἶπε νά γίνει, ἀλλά φύτεψε! δηλαδή μέ τά χέρια Του! ὅπως ὁ παππούς μου φύτεψε κάποτε ἐλιές καί ἀμπελώνα, γιά νά τόν δώσει σ' ἐμένα, τόν ἐγγονό του· ἢ ὁ πατέρας μου φύτεψε ἀμπελώνα ἢ ἐλαιώνα, γιά νά τόν δώσει σ' ἐμένα, τό παιδί του. Δηλαδή μέ τά χέρια Του δημιούργησε ὁ Θεός τόν Παράδεισο!

Αὐτό τό φύτεψε μέ τά χέρια Του σημαίνει τό ἴδιο ἀκριβῶς μ' αὐτό τοῦ προηγουμένου στίχου, πού λέει ὅτι ὁ Θεός ἔπλασε τόν ἄνθρωπο μέ τά χέρια Του, «χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς», ἀφοῦ πήρε χῶμα ἀπὸ τή γῆ.

Ἕνας πατήρ τῆς Ἐκκλησίας μας, συγκεκριμένα ὁ ἱερός Χρυσόστομος, λέει: «προσέταξε παράδεισον ἐν τῇ γῇ γενέσθαι»¹². Αὐτό δηλαδή, τό ὅτι ὁ Θεός φύτεψε μέ τά χέρια Του τόν Παράδεισο, εἶναι μία ἔκφραση ἀνθρωπομορφική καί θέλει νά δείξει αὐτήν τήν τρυφερότητα πού εἶχε ὁ Θεός γιά τόν ἄνθρωπο.

Ἡ λέξη παράδεισος βεβαίως δέν εἶναι ἐλληνική, οὔτε καί ἐβραϊκή· εἶναι περσική. Καί ὅσοι ἀπὸ τό σχολεῖο σας, στό πρωτότυπο τουλάχιστον, ἔστω καί σέ μετάφραση, ἔχετε κάνει τήν Κύρου Ἀνάβαση, ἐκεῖ θά θυμόσαστε ὅτι πολλές φορές ὁ Ξενοφῶν ἀναφέρει τή λέξη παράδεισος. Καί ὁ Ξενοφῶν, ὅταν γράφει τή λέξη παράδεισος –πού εἶναι περσική ἐξελληνισμένη, καί οἱ Ἑβδομήκοντα τή μεταφράζουν μέ αὐτήν τή λέξη–, δέν ἐννοεῖ τίποτε ἄλλο παρά ἕναν τόπο, ἕναν κῆπο, ὁ ὁποῖος ἔχει πλούσια καί ὠραῖα δένδρα. Αὐτό σημαίνει παράδεισος, κατὰ κυριολεξίαν, ὅπως ἀναφέρεται στήν περσική γλῶσσα.

12. *Εἰς τὴν Γένεσιν*, Ὁμιλία ΙΓ', PG 53,108.

Ἀλλά ὁ Παράδεισος ἐδῶ στή Γένεση, πού ὁ Θεός ἔκανε γιά τόν ἄνθρωπο, παιδιά, τί ἦταν; Ἦταν ὑλικός παράδεισος; ἦταν νοητός, δηλαδή πνευματικός; ἦταν στή γῆ αὐτός ὁ Παράδεισος; ἦταν στόν οὐρανό; Τί ἦταν αὐτός ὁ Παράδεισος;

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός λέει τό ἐξῆς πολύ χαρακτηριστικό: «Τινὲς μὲν οὖν αἰσθητὸν τὸν παράδεισον ἐφαντάσθησαν, ἕτεροι δὲ νοητόν. Πλὴν ἔμοιγε δοκεῖ, ὅτι ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος αἰσθητὸς ἅμα καὶ νοητὸς δεδημιούργητο, οὕτω καὶ τὸ τούτου ἱερώτατον τέμενος, αἰσθητὸν ἅμα καὶ νοητὸν καὶ διπλὴν ἔχον τὴν ἔμφασιν· τῷ γὰρ σώματι ἐν τῷ θειοτάτῳ χώρῳ καὶ ὑπερκαλλεῖ, καθὼς ἱστορήσαμεν, αὐλιζόμενος, τῇ δὲ ψυχῇ ἐν ὑπερτέρῳ καὶ ἀσυγκρίτῳ καὶ περικαλλεστέρῳ τόπῳ διέτριβεν, Θεὸν ἔχων οἶκον τὸν ἑνοικον»¹³.

Δηλαδή: Μερικοὶ λένε ὅτι ὁ παράδεισος ἦταν αἰσθητός, ἄλλοι λένε ὅτι ὁ Παράδεισος ἦταν νοητός. Ἀλλά, κατὰ τὴ γνώμη μου, λέει ὁ ἅγιος Ἰωάννης (καί φυσικά ἡ γνώμη τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅπως καὶ ὅλων τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας, εἶναι ἡ ἴδια, εἶναι αὐτό πού ἐρμηνεύει καὶ δέχεται ἡ Ἐκκλησία), ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἦταν καὶ αἰσθητός καὶ νοητός, αἰσθητός στό σῶμα καὶ νοητός στήν ψυχὴ του, κατὰ παρόμοιο τρόπο καὶ ὁ Παράδεισος εἶχε διπλὴ διάσταση· ἦταν καὶ αἰσθητός καὶ νοητός. Διότι, πραγματικά, ὁ Παράδεισος κτίσθηκε, δημιουργήθηκε ἐπάνω στή γῆ, ἦταν ἐπάνω στή γῆ. Μπαίνοντας ὅμως μέσα ὁ ἄνθρωπος, θά προσπαθοῦσε νά ἀναχθεῖ στόν Δημιουργό του

13. *Περὶ Παραδείσου*, PG 94, 916BC.

μέ τον νοῦ του, μέ τήν ψυχή του, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ὠραίου αὐτοῦ Παραδείσου.

Εἶναι ὠραιότατο ἐκεῖνο πού λέει, ὅτι ἔμενε μέν σέ ἕναν πολύ ὠραῖο χῶρο τό σῶμα του, ἀλλά ὁ νοῦς του θά ἔφευγε σ' ἕναν ἀσυγκρίτως ἀνώτερο καί ὁμορφότερο χῶρο, ἐκεῖ πού εἶναι ὁ Θεός, καί ἔτσι θά κατοικοῦσε μέσα στόν Θεό, ὅπως καί ὁ Θεός θά κατοικοῦσε μέσα στόν ἄνθρωπο. Ἀκοῦστε: «διέτριβεν, Θεὸν ἔχων οἶκον τὸν ἔνοικον»· μένοντας στόν Παράδεισο, θά εἶχε τόν Θεό σάν σπίτι του, «τὸν ἔνοικον», δηλαδή τόν Θεό, πού ἤδη κατοικοῦσε μέσα στόν ἄνθρωπο. Πραγματικά εἶναι πολύ χαρακτηριστικό αὐτό.

Τό ἴδιο, παιδιά, μᾶς λέει καί ὁ ἅγιος Θεόφιλος Ἀντιοχείας: «Ὅτι δὲ καὶ ὁ παράδεισος γῆ ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς πεφύτευται, ἡ Γραφή λέγει· Καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολάς»¹⁴. Τό ὅτι ὁ Παράδεισος ἦταν στή γῆ καί ὅτι ἐκεῖ φυτεύτηκε, τό λέει ἡ Γραφή· καί ὁ Θεός φύτευσε παράδεισο στήν περιοχή τῆς Ἐδέμ ἀνατολικά.

Προσέξτε αὐτό τό σημεῖο. Πάρα πολλοί ἄνθρωποι πιστεύουν ὅτι ὁ Παράδεισος ἦταν στόν οὐρανό! Καί ὅταν ὁ ἄνθρωπος διώχθηκε ἀπό τόν Παράδεισο, τί ἔγινε; μήπως ἔπεσε ἀπό τόν οὐρανό πάνω στή γῆ;... Περίεργο πρᾶγμα! Δέν λέει ὅτι ὁ Θεός πῆρε χῶμα ἀπό τή γῆ, «χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς», καί ἔπλασε τόν ἄνθρωπο; Πῶς δηλαδή; ἔκανε τόν ἄνθρωπο, μετά τόν πῆγε στόν οὐρανό, καί μετά ἀπὸ ἐκεῖ τόν ἔστειλε πάλι κάτω στή γῆ;... Παράξενα πρᾶγματα!

14. Πρὸς Αὐτόλυνκον, PG 6, 1089BC.

Τίποτα, παιδιά, από αυτά. Ὁ Θεός ἔκανε τὸν ἄνθρωπο πάνω στή γῆ· καί ὁ Παράδεισος ἦταν ἐπάνω στή γῆ· ἦταν δηλαδή ὑλικός Παράδεισος. Τί εἶχε μέσα; Εἶχε δένδρα, εἶχε χλόη, δηλαδή φυτικό βασίλειο, εἶχε τὰ ποτάμια αὐτά πού τὸν διέβρεχαν καί τὸν περικυλλίζαν. Τά ὅρια τοῦ Παραδείσου, τρόπον τινά, ἦταν αὐτά τὰ τέσσερα ποτάμια.

Συνεπῶς, τί βλέπουμε ἐδῶ; ὅτι ὁ Παράδεισος ἦταν ἐπάνω στή γῆ.

Εἶμαι σίγουρος ὅτι πάρα πολλές κοπέλες ἀπὸ σᾶς δέν τό ξέρατε αὐτό· γι' αὐτό ἔμεινα νά σᾶς τό διαλευκάνω.

Ὅταν ὁμως λέει ὅτι ὁ Θεός ἔκανε τὸν Παράδεισο στήν Ἑδέμ, δέν σημαίνει πῶς ἡ Ἑδέμ εἶναι ὁ Παράδεισος. Προσέξτε νά δεῖτε πῶς τό λέει: «*Καὶ ἐφύτευσεν Κύριος ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἑδέμ κατὰ ἀνατολὰς*». Ἑδέμ δέν σημαίνει παράδεισος, ἀλλὰ εἶναι μιά περιοχὴ, δηλαδή ἓνας τόπος, πρὸς τὴν ἀνατολή, ὅπου ἔγινε ὁ Παράδεισος, φυτεύθηκε ὁ Παράδεισος.

Πολλοί, ὅπως ὁ ἅγιος Θεόφιλος Ἀντιοχείας, ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, καί ἄλλοι, λένε ὅτι Ἑδέμ σημαίνει τρυφή. Νά πῶς τό λέει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός: «*Ἑδέμ γὰρ τρυφή ἐρμηνεύεται*»¹⁵, καί τρυφή σημαίνει ἀπόλαυση.

Μάλιστα ἐδῶ πάλι θά κάνω μία ἐκκληση, γιατί ἀναγκάζομαι νά κάνω πολλή ἀνάλυση τῶν λέξεων, γιατί εἶμαι σίγουρος ὅτι δέν καταλαβαίνετε κάποιες λέξεις. Σᾶς παρακαλῶ πάρα πολύ, πέρα ἀπὸ τό σχολεῖο πού σᾶς διδάσκει, ὅ,τι σᾶς διδάσκει, σᾶς παρακαλῶ πολύ

15. *Περὶ Παραδείσου*, PG 94, 913A.

νά διαβάσετε βιβλία, ἀξιόλογα βιβλία, γραμμένα με πλούσιο λεξιλόγιο, νά πλουτιστεῖ τό λεξιλόγιό σας, γιατί διαφορετικά θά μέινετε πολύ φτωχές στή γλώσσα, καί δέν θά κατανοεῖτε ὅταν ἀκούτε μία διάλεξη, μία ὁμιλία!

Λοιπόν, *τρυφή* σημαίνει ἀπόλαυση. Συνεπῶς, ὅταν λέει *παράδεισος ἐν Ἑδέμ*, σημαίνει παράδεισος τρυφῆς, ἀπολαύσεως. Καί πράγματι, ὅταν ἐκδιώχθηκαν οἱ πρωτόπλαστοι ἀπό τόν Παράδεισο, τό ἱερό κείμενο ἔχει τήν ἐξῆς διατύπωση: «*ἐξαπέστειλεν αὐτόν Κύριος ὁ Θεός ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς*»¹⁶, τῆς ἀπολαύσεως. Οἱ *Ἑβδομήκοντα* μεταφράζουν τή λέξη *Ἑδέμ* καί τήν ἀποδίδουν μέ τήν ἔννοια τῆς τρυφῆς, δηλαδή τῆς ἀπολαύσεως.

Ὅσoτόσο, ποῦ ἀκριβῶς μπορεῖ νά ἦταν ὁ Παράδεισος, ἀφοῦ ἦταν ἐπάνω στή γῆ;

Δέν θά ἤθελα νά μείνω σέ ποικίλες ἐρμηνεῖες καί θέσεις πού ὑπάρχουν, ἀλλά πιθανότατα ἦταν ἐκεῖ πού σήμερα εἶναι ἡ Ἀρμενία· ἐκεῖ ἴσως ἦταν ὁ Παράδεισος. Ἴσως καί πιό κάτω, στή Μεσοποταμία· ἀλλά μᾶλλον, ἀπ' ὅτι φαίνεται, ἦταν στήν Ἀρμενία.

Ὁ ἱερός Δαμασκηνός λέει: «*Ἐν τῇ ἀνατολῇ μὲν πάσης τῆς γῆς ὑψηλότερος κείμενος*»¹⁷. Λάβετε δέ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Μεσοποταμία, δηλαδή ἡ περιοχὴ πού εἶναι μεταξύ τῶν δύο ποταμῶν Τίγρη καί Εὐφράτη, εἶναι πεδινή, εἶναι στό σημερινό Ἰράκ, καί τό ὑψόμετρό της δέν εἶναι μεγάλο σέ σχέση μέ τήν ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης, ἐνῶ ἡ Ἀρμενία εἶναι πιό ψηλά.

16. *Γέν.* 3, 23. Βλ. *Γέν.* 2, 15. 3, 24.

17. *Περὶ Παραδείσου*, PG 94, 913A.

Ἀναφέρονται χαρακτηριστικά τέσσερα ποτάμια· τὰ δύο εἶναι γνωστά, τὰ ἄλλα δύο εἶναι ἄγνωστα. Τὰ δύο ἄγνωστα, ὁ Γεῶν καὶ ὁ Φισῶν, κατὰ μία ἐρμηνεία, ἀφοῦ δέν ξέρουμε ποιά εἶναι, πιθανῶς νά εἶναι παραπόταμοι τῶν δύο ἄλλων ποταμῶν, πού σήμερα τοὺς ξέρουμε καὶ διατηροῦν τὰ ἴδια τοὺς ὀνόματα, *Τίγρης* καὶ *Εὐφράτης*. Ἀλλά ἴσως αὐτοί οἱ δύο ποταμοί, Φισῶν καὶ Γεῶν, νά εἶναι οἱ σύγχρονοι *Kur* καὶ *Araxes* –ὁ *Araxes* εἶναι ἓνα ποτάμι πού διασχίζει τὴν Ἀρμενία καὶ χύνεται στὴν Κασπία θάλασσα.

Πανάρχαιο βιβλίον ἡ Γένεσι... πανάρχαιες ὀνομασίες!... Σᾶς κάνει δέ ἐντύπωση ὅτι οἱ πανάρχαιες ὀνομασίες *Τίγρης* καὶ *Εὐφράτης* διατηροῦνται μέχρι σήμερα; Πιθανῶς λοιπὸν νά εἶναι ἡ Ἀρμενία.

Φαίνεται πὼς ἡ Ἀρμενία εἶναι δυό φορές ἡ κοιτίδα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· τὴν πρώτη φορά ὅταν τοποθετήθηκε ὁ Ἀδάμ καὶ ἡ Εὔα, καὶ τὴ δεύτερη φορά ὅταν ἔγινε ὁ κατακλυσμός, καὶ ἐκεῖ, στὴν Ἀρμενία, ἄραξε ἡ κιβωτός τοῦ Νῶε. Τό ὅτι ἡ κιβωτός τοῦ Νῶε σταμάτησε πάνω στό Ἀραράτ, αὐτό δείχνει ὅτι κάπου ἐκεῖ εἶχε τοποθετηθεῖ καὶ ὁ ἄνθρωπος, δηλαδή ἐκεῖ ἦταν τό μέρος τῆς γῆς πού φυτεύτηκε ὁ Παράδεισος ὁ ἀρχαῖος. Ἀραράτ εἶναι ἡ ἀρχαία ὀνομασία, πού διατηρεῖται μέχρι σήμερα. Τό βουνό αὐτό ἔχει ὕψος πέντε χιλιάδες τόσα μέτρα· εἶναι πανύψηλο βουνό.¹⁸

18. Σύμφωνα μέ μιά νεότερη ἐρμηνεία, τό βουνό πού προσάραξε ἡ κιβωτός τοῦ Νῶε δέν ἦταν τό Ἀραράτ, τοῦ ὁποῖου ἡ ταύτιση εἶναι ὑστερογενής καὶ ἐσφαλμένη. Τό βιβλικό Ἀραράτ συμπίπτει μέ τό *Τζεμπέλ Τζούντι* (ὄρος τῶν Ἰουδαίων), λίγες δεκάδες χιλιόμετρα πρὶν ὁ Τίγρης μπεῖ στό Ἰράκ. Οὐσιαστικά ἡ λέξη Ἀραράτ προέρχεται ἀπὸ τό ἄσσυριακὸ ὄνομα *Οὐραρτου* (*Urartu*), ἓνα με-

Μέ τήν εὐκαιρία σᾶς λέω ὅτι καί παλαιότερα, καί τελευταῖα μάλιστα, ἔγιναν καί γίνονται ἀπόπειρες νά βρεθοῦν λείψανα τῆς κιβωτοῦ ἐπάνω στό Ἀραράτ. Φυσικά, εἶναι πάρα πολύ δύσκολο αὐτό. Ἄν καί ἡ Ἀρμενία σήμερα ἀνήκει στή Σοβιετική Ἑνωση, γίνονται ἀποστολές καί ἀπό τούς Ρώσους καί ἀπό τούς Ἀμερικανούς. Κάποιες φορές μάλιστα ἰσχυρίστηκαν πώς βρέθηκαν κάποια λείψανα ξύλων, πολύ παλαιῶν, χιλιάδων ἐτῶν, καί ὅτι αὐτά τά ξύλα ἀνῆκαν στήν κιβωτό. Δέν ξέρουμε. Πάντως ἡ προσπάθεια εἶναι τρομερά δύσκολη, ἂν ὄχι ἀκατόρθωτη, διότι τό Ἀραράτ ἔχει αἰώνια χιόνια, καί εἶναι πάρα πολύ δύσκολο νά ἀνακαλυφθοῦν ἀπομεινάρια τῆς κιβωτοῦ τοῦ Νῶε.

Ὅλα αὐτά πού λέμε καί ἀναλύουμε, ὅπως θά τό ἀντιλαμβάνεστε καί ἐσεῖς, μᾶς φέρνουν τήν Ἁγία Γραφή πολύ κοντά μας, τήν κάνουν ρεαλιστική. Διότι μέχρι τώρα, ἴσως, ὅταν διαβάσαμε γιά τόν Παράδεισο, μᾶς φαινόταν κάτι τό πολύ μακρινό· ἰδίως μάλιστα ὅταν ὑπάρχουν καί ἐκεῖνες οἱ ἀνόητες θέσεις –καί ποιός τά ξέρει αὐτά; καί πῶς; καί τί; καί ὅτι αὐτά εἶναι παραμύθια... καί τά λοιπά! Καί ξέρετε τί εἶναι νά μεταφέρεσαι ἀπό τήν ἀντίληψη τῶν ἀνόητων ἀνθρώπων, πού χα-

γάλο κράτος εὐρισκόμενο ἀκριβῶς στά βόρεια τῆς Ἀσσυρίας, στή σημερινή Ἀρμενία. Ἀραράτ καί *Οὐραρτοῦ* ἔχουν κοινή συμφωνική ρίζα (ρ-ρ-τ) διαφορετικά φωνηεντισμένη. Προφανῶς πρόκειται γιά κακό φωνηεντισμό τῶν ἐβραϊκῶν συμφώνων ρ-ρ-τ, μέ τά ὁποῖα πρωτογράφηκε στά ἐβραϊκά τό συγκεκριμένο βουνό. Μέ τά ἴδια ὅμως σύμφωνα (ρ-ρ-τ) γράφονταν καί τά χαμηλά βουνά *Οὐραρτοῦ*, πού βρίσκονταν βόρεια τῆς Μεσοποταμίας, στή σημερινή Ἀρμενία. Βλ. καί Ἀρχ. Ἰωήλ Γιαννακοπούλου, *Ἡ Γένεσις, Πρόβλημα 14ο*, ἔκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσ/νίκη 1976, σ. 433.

ρακτηρίζουν ὡς μύθους αὐτά ὅλα, –καί ἐκπαιδευτικοί ἀκόμη μποροῦν νά τό λένε αὐτό, δηλαδή διδάσκαλοι καί καθηγητές πού δέν πιστεύουν στόν Θεό– πού λένε ὅτι ὅλα αὐτά εἶναι παραμύθια;... Εἶναι πάρα πολύ συγκινητικό καί αἰσθάνεται κανεῖς κάπως ἀλλιώτικα, ὅταν βλέπει ὅτι αὐτά εἶναι τόσο πραγματικά καί τόσο κοντά του, ὅτι αὐτά ἔχουν μιά ἐγγύτητα, εἶναι δικά μας πράγματα, εἶναι πάνω στή γῆ μας, εἶναι τόσο οἰκεῖα μας!¹⁹

Ὅσο γιά τήν περιοχή *Εὐιλάτ*, πού λέει, καί πού δι-αβρέχεται ἀπό τόν Φισῶν ποταμό, πιθανῶς νά εἶναι ἡ Κολχίδα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Θά ἔχετε ἀκούσει γιά τήν Κολχίδα.²⁰

Ἀκόμα, ἡ ὀνομαζόμενη ἐδῶ *Αἰθιοπία*, πού τήν περιβρέχει ὁ Γεῶν, δέν εἶναι ἡ ἀφρικανική Αἰθιοπία, ἡ γνωστή μας Ἀβησσυνία. Καί αὐτό γιατί μερικοί εἶπαν

19. Ἡ βιβλική διήγηση, οἱ ἱστορικές παραδόσεις, ἀλλά καί πολλά ἀρχαιολογικά εὐρήματα τῆς Μεσοποταμίας, μᾶς βεβαιώνουν πῶς τά περιγραφόμενα στή Γένεση ὄχι μόνο δέν εἶναι ἀπλῶς μύθος ἢ φαντασία τῶν πρωτόγονων ἀνθρώπων, ἀλλά ἓνα ἱστορικό γεγονός, πού προσδιορίζεται κάπου πρὶν ἀπό τήν ἑναρξη τῶν μεγάλων πολιτισμῶν τῆς Βαβυλωνίας, Αἰγύπτου, Ἰνδίας, καί ἀμέσως μετὰ τή λεγόμενη *μεσολιθική ἐποχή*, ἴσως γύρω στό 3.500 π.Χ.. Αὐτό ὑποστηρίζουν οἱ εἰδικοί F.A.Filby, M.F.Unger, B.L.Ramm καί ἄλλοι ἐπιστήμονες. Βλ. Werner Keller, *Ἡ Βίβλος ὡς ἱστορία λαῶν καί πολιτισμῶν*, (Πρόλογος Μανώλη Ἀνδρόνικου, μτφρ. Ἄννας Παπαδημητρίου) Ἀθήναι 1968, σσ. 640.

20. *Ἐκ τῶν τεσσάρων ποταμῶν τῆς Ἑδέμ, ὁ πρῶτος «ἐκκυκλοῦσε τήν γῆν Εὐιλάτ», τόπον περίφημον διὰ τό χρυσίον. Παρομοίως εἰς ἐκ τῶν τεσσάρων ποταμῶν, τοὺς ὁποίους ἀνέφερα ὡς πηγάζοντας εἰς τήν Ἀρμενίαν, κυκλοῖ τήν ἀρχαίαν Κολχίδα, τόπον τό πάλαι τόσον περίφημον διὰ τό χρυσίον του, ὥστε ἔγινεν αἰτία τῆς περιβοήτου ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. (Αποθήκη τῶν ὠφελίμων γνώσεων, Τεῦχος 88, Σμύρνη, Ἀπρίλιος 1884, σ. 58)*

ὅτι ὁ Φισῶν εἶναι ὁ Νεῖλος ποταμός. Τό ἴδιο εἶπαν καί γιά τόν ἄλλο ποταμό, τόν Γεῶν, ὅτι εἶναι ὁ Ἰνδός ποταμός. Μά τότε τό ἄνοιγμα τῶν ὁρίων τοῦ Παραδείσου εἶναι πάρα πολύ μεγάλο. Ἐνῶ ὁ Τίγρης καί ὁ Εὐφράτης κλείνουν τήν περιοχή, ὅταν μιλοῦμε γιά τόν Νεῖλο τῆς Ἀφρικῆς καί τόν Ἰνδό ποταμό τῶν Ἰνδιῶν, τότε ἀνοίγει τό πλαίσιο τοῦ Παραδείσου πάρα πολύ.²¹

Δέν ἦταν τόσο ἀνοιχτός ὁ Παράδεισος· ἦταν ἐν χωρίῳ, ἦταν σ' ἓναν συγκεκριμένο τόπο πού εἶχε ὅρια, καί τά ὅρια τοῦ Παραδείσου ἦταν κάπως στενά. Συνεπῶς δέν πρέπει νά εἶναι οὔτε ὁ Νεῖλος οὔτε ὁ Ἰνδός, ἀλλά, ὅπως σᾶς ἐξήγησα, πιθανότατα νά ἦταν κάποιοι παραπόταμοι τῶν δύο μεγάλων αὐτῶν ποταμῶν, Τίγρη καί Εὐφράτη, δηλαδή ὁ Κούρ καί ὁ Ἀραξες. Ὁμοίως καί ἡ Αἰθιοπία, δέν εἶναι ἡ ἀφρικανική, ἀλλά ἓνα μέρος τῆς σημερινῆς Περσίας.

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ἓνα ἦταν τό ποτάμι πού πῆγαζε ἀπό τήν Ἐδέμ, τό ὁποῖο διαχωριζόταν σέ τέσσερις ἀρχές, κατευθύνσεις. Ἀφοῦ λοιπόν ἓνα ἦταν τό ποτάμι μέ τέσσερις παραποτάμους, πῶς μπορούμε νά μιᾶμε γιά τόν Νεῖλο καί τόν Ἰνδό ποταμό; Δέν εἶναι δυνατόν. Πάντως, γι' αὐτό τό ποτάμι, πού ὡς ἓνα ξεκινοῦσε, θά σᾶς μιλήσω προσεχῶς σέ ἄλλο μάθημα. Τά δύο ποτάμια πού ξέρουμε σήμερα εἶναι ὁ Τίγρης καί ὁ Εὐφράτης.

Πρέπει ἀκόμα νά σᾶς πῶ ὅτι τά δύο αὐτά ποτάμια κάποτε δέν συναντῶντο, καί μάλιστα στούς ἱστορικούς χρόνους. Στήν ἐποχή τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἐπί πα-

21. Βλ. π. Ἱ. Γιαννακοπούλου, *Ἡ Γένεσις, Πρόβλημα 10ο*, σ. 422.

ραδείγματι, τόν 7ο-6ο αιώνα, τά δυό αὐτά ποτάμια δέν συναντῶντο.²² Σήμερα συναντῶνται στήν ἐκβολή τους, γίνονται ἓνας ποταμός, πού χύνεται στόν Περσικό κόλπο. Στήν ἐποχή τοῦ Ναβουχοδονόσορος ὅμως δέν ἦταν ἐνωμένα τά ποτάμια· τό καθένα εἶχε τή δική του ἐκβολή. Ἀλλά ἀπό τότε μέχρι σήμερα ἔχουν μεταφέρει πολύ ὑλικό, δημιουργώντας προσχώσεις μέσα στόν Περσικό κόλπο, μέ ἀποτέλεσμα σήμερα νά βρίσκονται τά δύο αὐτά ποτάμια ἐνωμένα, καί τελικά νά ἔχουν μία κοινή ἐκβολή.

Γι' αὐτό σᾶς ἀνέφερα τήν γεωγραφία αὐτῶν τῶν ποταμῶν, ἐπειδή οἱ ποταμοί διαρκῶς ἀλλάζουν, καί κοίτη καί ἐκβολή, καί δέν μποροῦμε εὐκόλα νά τούς καθορίσουμε. Ἐκεῖνο ὅμως πού ἔχει σημασία εἶναι ὅτι –ἀφοῦ διατηροῦμε τίς δύο γνωστές αὐτές ὀνομασίες τῶν ποταμῶν– ὁ Παράδεισος πρέπει νά ἦταν ἐκεῖ, ἀνάμεσα στά δύο ποτάμια, τόν Τίγρη καί τόν Εὐφράτη, καί πιθανῶς νά ἦταν στή σημερινή Ἀρμενία.²³

Ἀκόμη, ἡ φράση «καί ἐφύτευσε Κύριος ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἑδὲμ κατὰ ἀνατολὰς» σημαίνει ὅτι ὁ

22. Ἐδῶ ὁ π. Ἀθανάσιος ἀναφέρεται στόν Ναβουχοδονόσορα Β' τόν Μέγα (634-562 π.Χ.), πού ἀναφέρεται καί στο βιβλίο Δανιήλ.

23. *Ἡ ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Γενέσεως συντομωτάτη περιγραφή τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἐτέθησαν οἱ πρωτόπλαστοι Ἀδάμ καί Εὐᾶ, περιέχει σχεδόν ὅλας τὰς σωζομένας γεωγραφικάς εἰδήσεις περί τοῦ κόσμου, ὁποῖος ἦτο πρό τοῦ κατακλυσμοῦ. Ὁ σκοπὸς τοῦ Μωϋσέως ἀναμφιβόλως ἦτο νά δείξῃ εἰς τοὺς ἀναγνώστας τήν θέσιν ὅπου ἔγινεν ἡ δοκιμὴ τῶν προπατόρων μας· ἀλλ' ἡ παρέλευσις τοσούτων αἰώνων, καί αἱ εἰς τήν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς συμβᾶσαι μεταβολαί, κατέστησαν ἥδη δυσερμηνευτον τήν περικοπὴν ταύτην τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς. (Αποθήκη τῶν ὠφελίμων γνώσεων, Τεύχος 88, Σμύρνη, Ἀπρίλιος 1884, σσ. 57-58)*

Θεός δέν δημιουργεῖ τά φυτά τοῦ Παραδείσου ὅπως τά δημιούργησε τὴν τρίτη ἡμέρα, πού εἶπε νά γίνουν τά φυτά. Αὐτό τό «ἐφύτευσε» σημαίνει ὅτι τά φυτά προϋπήρχαν. Δέν δημιουργεῖ καινούργια φυτά, ἀλλά τά φυτά τῆς περιοχῆς ἐκείνης εἶχαν μία πιό ἐξαιρετική καί ἰδιαίτερη ἐμφάνιση.

Θέλετε νά σᾶς τό πῶ μέ μία εἰκόνα δική μας, σύγχρονη; Ὅταν παίρνουμε φυτά ἀπό τόν γύρο μας χῶρο, ἀπό τό δάσος, παίρνουμε ἔλατα, πεῦκα, ὅ,τι θέλετε, καί αὐτά τά δένδρα τώρα, ἢ τά φυτά γενικά, τά μεταφυτεύουμε σέ κήπους, τά περιποιούμεστε, τότε αὐτά παρουσιάζουν μιὰ ἄλλη ὁμορφιά· ὅχι ἐκείνη πού εἶχαν στήν ἄγρια κατάστασή τους.

Ἔτσι καί ἐδῶ· τά φυτά τοῦ Παραδείσου ὑπήρχαν· δέν τά δημιούργησε ὁ Θεός ἐκείνη τὴν ἡμέρα, τὴν ἑβδομη.

Σημειῶστε δέ ὅτι ὁ Παράδεισος ἔγινε τὴν ἑβδομη ἡμέρα, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἕκτη ἡμέρα. Προσέξτε τό σημεῖο αὐτό. Τό σημειώνει καί ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός αὐτό καί ὁ ἅγιος Θεόφιλος Ἀντιοχείας.²⁴

Βλέπουμε ἐπίσης ἐδῶ ὅτι ὁ Θεός *φυτεύει* φυτά γιὰ νά δείξει τὴν ἰδιαίτερη καλλιέργεια ἐκείνου τοῦ τόπου. Τά φυτά τῆς γῆς, πού ἔγιναν τὴν τρίτη ἡμέρα, προηγούνται τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τρεῖς δημιουργικές ἡμέρες, ἐνῶ τά φυτά τοῦ Παραδείσου ἔπονται τοῦ ἀνθρώπου· πρῶτα ἔγινε ὁ ἄνθρωπος, καί μετὰ ὁ Παράδεισος

24. «Τὸν οὖν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς πεποίηκεν ἐν τῇ ἕκτη ἡμέρᾳ, τὴν δὲ πλάσιν αὐτοῦ πεφάνερωκεν μετὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν, ὁπότε καὶ τὸν παράδεισον πεποίηκεν, εἰς τὸ ἐν κρείσσονι τόπῳ καὶ χωρίῳ διαφόρῳ αὐτὸν εἶναι.» (PG 6, 1088D-1089A)

καί τά φυτά του. Αυτό εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νά φανεῖ ἡ τιμή πού κάνει ὁ Θεός στὸν ἄνθρωπο.

Ὁ ἅγιος Θεόφιλος Ἀντιοχείας λέει: «ἐν πρώτοις μόνα ἦν τὰ ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γεγεννημένα, φυτὰ καὶ σπέρματα καὶ χλόαι· τὰ δὲ ἐν τῷ παραδείσῳ ἐγενήθη διαφόρῳ καλλονῇ καὶ ὡραιότητι· ὅπου γε καὶ φυτεία ὠνόμασται ὑπὸ Θεοῦ πεφυτευμένη»²⁵. Ἀρχικῶς ἦταν μόνο αὐτά τά φυτά πού ἔγιναν τὴν τρίτῃ ἡμέρᾳ· αὐτὰ ὅμως πού φυτεύτηκαν στὸν Παράδεισο εἶχαν κάτι τό ξεχωριστό, ἦταν διαφορετικὴ ἡ ὁμορφιά τους, ἡ καλονή τους· γι' αὐτό καὶ ἰδιαίτερος ὀνομάστηκαν φυτεία τοῦ Θεοῦ.²⁶

Ἀλλά ἐδῶ ἄς σταματήσουμε, γιὰ νά συνεχίσουμε τὴν ἐρχόμενη φορὰ, ἐπειδὴ τό θέμα τοῦ Παραδείσου εἶναι πολὺ μεγάλο καὶ ἐνδιαφέρον. Θά ἤθελα νά σᾶς κεντήσω τὴν ὁρεξὶ μέ ἓνα κάτι.

Ὅταν ὁ Χριστὸς πέθαινε πάνω στὸν σταυρό, εἶπε στὸν ληστή: *Σέ βεβαιώνω, σήμερα μαζί μου θά εἶσαι στὸν Παράδεισο.*²⁷ Ποιὸν Παράδεισο; ἐκεῖ στήν Ἀρμενία;...

Τό θέμα Παράδεισος ἔχει πολὺ πλατὺ ἐνδιαφέρον! Λέμε: οἱ Ἅγιοι εἶναι στὸν Παράδεισο. Ποῦ εἶναι αὐτός ὁ Παράδεισος;

25. *Πρὸς Αὐτόλυνκον*, PG 6, 1089B.

26. Ἐπ' αὐτοῦ γράφει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος: «Εἰ ἀπὸ τῶν κοινῶν ξύλων ἐνεπέπληστο ὁ παράδεισος, εἶχεν ἂν τὴν ἰδίαν σύστασιν ἀπὸ τῆς πρώτης γενέσεως τῶν φυτῶν, καὶ οὐκ ἐδεῖτο ἐξαιρέτου φυτείας τοῦ Θεοῦ τὰ ἐν αὐτῷ ὕστερον ἀναφυέντα δένδρα.» (Τὰ εὗρισκόμενα πάντα, PG 30, 64A).

27. *Λουκᾶ* 23, 43.

Θά παρακαλέσω λοιπόν νά ἔρθετε ὅλοι τήν ἐρχόμενη Κυριακή, πρῶτα ὁ Θεός, γιά νά δοῦμε αὐτό τό μεγάλο πλάτος καί βάθος καί ὕψος τῆς ἔννοιας τοῦ Παραδείσου.

Κυριακή, 30 Ὀκτωβρίου 1983